

PAMÁTKOVÉ AKTUALITY

Nově prohlášené nemovité kulturní památky na území hl. m. Prahy v roce 2014

Hotel AXA čp. 1051, Praha 1-Nové Město, Na Poříčí 40

Funkcionalistický hotel s krytým bazénem postavil podle vlastního projektu architekt a stavitel Václav Pilc v letech 1930–1932; do provozu byl uveden na přelomu let 1933–1934. Jedná se o řadový dům trojkřídlé dispozice složený z čelního dvoutraktu a dvou bočních jednotraktových křídel, se schodišti v jejich styku. Budova je v celém rozsahu podsklepena včetně dvora, pod nímž se nachází zastropený bazén. Hlavní uliční průčelí je celkem devítipodlažní, a to včetně vestavěného podkrovní; horní dvě ustoupená podlaží provázejí průběžné terasy se zábradlím. Poslední podkrovní podlaží přechází čtvrtválcovým zaoblením do ploché střechy. Fasáda je osmiosá, s mělkým rizalitem, k němuž se vlevo připojuje výrazný prosklený vertikální arkýř. V sedmém podlaží se čelo rizalitu otevírá mělkými loggiemi. Arkýř kryje nad osmým podlažím výrazná dvouosá markýza s velkými neonovými písmeny názvu AXA. Okna průčelí jsou převážně obdélná, čtyřdílná. Okenní rámy i trubkové zábradlí mají modrý nátěr. Parter, zahrnující první a druhé podlaží, je řešen odlišně s důrazem na horizontální linii. Nad přízemím s velkoplošnými výkladci, odděleným hladkým nečleněným pásem z tmavšího skleněného obkladu, navazuje v úrovni druhého podlaží průběžné pásové okno v kovových rámech. V pravé krajní ose je umístěn hlavní vstup. Světlá omítka průčelí je kombinována se zmíněným skleněným obkladem parteru a tmavohnědým keramickým obkladem stěn za horními terasami. Dvorní fasády jsou oproti uličnímu průčelí pojety tradičně s tzv. tvrdou omítkou a trojdílnými okny, s ustoupenými podélnými terasami. Jako terasy pravděpodobně původně sloužily i ploché střechy obou bočních křídel. Dvůr tvoří systém zastřešení nad sportovními prostory.

Hotel se vyznačuje výtvarně kultivovanou, zároveň však nápadně střízlivou úpravou interiérů. Elegantně a nadčasově řešený je prostor plaveckého centra v suterénu, s ochozy po stranách a možností průhledu od recepcce a kavárny přímo do bazénu. Bazén měl původně prosvětlení i shora, druhá galerie však byla při stavebních úpravách v minulosti zrušena. Působivý je rovněž původní sportovní prostor (dnes fitness centrum) s tělocvičnou osvětlenou střešními světly. Hodnotné původní prvky jako povrchy podlah, výplně oken a dveří a elegantně tvarovaná zábradlí jsou dochovány především ve společných prostorách objektu – na chodbách a schodištích – a dávají vyniknout pozoruhodné koncepci dispozičního řešení. Významnou součástí architektonického ztvárnění je i práce se světlem a použitá barevnost. V letech 2013–2014 probíhala rozsáhlá rekonstrukce objektu, která si kladla za cíl obnovit maximum původních hodnotných prvků a odstranit nevhodné druhotné zásahy. Jedná se o vynikající a památkově hodnotnou funkcionalistickou architekturu. Výjimečnost hotelu Axa spočívá nejen v nenápadné eleganci funkcionalistických detailů, ale také v propojení několika funkcí: hotelu, kavárny, kanceláří, obchodu (působil zde obchodní dům Jepa), sportu a relaxace. Bazén a relaxační zóna jako součást městského hotelového zařízení byl ve své době unikátem, jak o tom svědčí články v dobovém tisku. Je zřejmé, že inspiraci Pilcovi poskytla, kromě amerických vzorů, i jeho choť Běla Pilcová Friedländerová, špičková sportovkyně a reprezentantka prvorepublikového Československa v plavání a skocích do vody, která vedla rovněž sportovní kurzy určené především ženám a dívkám. Ve své době byla označována za „průkopnici fyzické kultury u nás“. Právě ona měla na starosti sportovní koncept stavby. Ostatně i sám Pilc byl vášnivým vyznavačem a propagátorem především vodních sportů.

Hotel Axa byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 4. 2. 2014 (nabylo právní moci 28. 2. 2014) a zapsán do Ústředního seznamu kulturních památek (ÚSKP) pod rejstříkovým číslem (r. č.) 105322 (obr. 1).

Obchodní a nájemní dům F. Baumanna čp. 1920, Praha 1-Nové Město, Ve Smečkách 27 (rozšíření památkové ochrany k již dříve zapsané kulturní památce čp. 622, Štěpánská 36)

Funkcionalistický obchodní a nájemní dům zahrnující čp. 622 a čp. 1920 byl postaven pro Ferdinanda Baumanna v letech 1937–1938 podle projektu Evžena Rosenberga na místě starší demolované zástavby. Oba domy tvoří architektonicky jednotně pojatý celek se společnou

Obr. 1. Praha 1-Nové Město, čp. 1051, hotel Axa (foto M. Kracík, 2014).

Obr. 2. Praha 1-Nové Město, čp. 1920, obchodní a nájemní dům F. Baumanna. Pohled z ulice Ve Smečkách (foto M. Kracík, 2014).

pasáží zvanou Štěpánská, propojující ulice Štěpánskou a Ve Smečkách. Dům čp. 622 při Štěpánské ulici byl již od roku 1976 zapsanou kulturní památkou pod rejstříkovým číslem ÚSKP 44478/1-1816.

Dům čp. 1920 při ulici Ve Smečkách představuje východní část areálu s obchodním domem Ferdinanda Baumanna, situovaného na protáhlé úzké parcele. Základní hmotové pojetí budovy čp. 1920 vychází ze dvou výškových kvádrů spojených užším krčkem. V úrovni zastropěného přízemí probíhá půdorysně zalomená pasáž. Dům je v celém rozsahu podsklepen. Nosnou konstrukci tvoří železobetonový skelet s výplňovým cihlovým zdivem. Uliční průčelí je pětipatrové. Fasádu s keramickým obkladem člení v patrech vodorovné pásy oken, v přízemí je prolomena výkladci, vpravo se nachází vstup do pasáže. Ustupující páté patro s terasou bylo dostavěno až v letech 1995–1996, ale zcela v intencích původního Rosenbergova záměru a s ohledem na charakter stavby. Celkové pojetí interiéru je shodné se společným čp. 622. Rozdílnou výškovou úroveň pasáže vyrovnává několik schodišťových stupňů. Vlastní pasáž je pojata velkoryse a elegantně s užitím ušlechtilých materiálů a noblesních detailů. Rovné plochy mramorových obkladů stěn jsou prolomeny osvětlenými výkladci s chromovanými ocelovými rámy. Prosvětlení pasáže zajišťuje luxferové zaklenutí. Jižně od pasáže přiléhá ve střední půdorysně zúžené partii hlavní schodiště s výtahem. Objekt je plně využíván – zahrnuje restauraci, obchodní prostory, kanceláře, bydlení aj.

Obchodní a nájemní dům Ferdinanda Baumanna čp. 1920 (společně s čp. 622) je hodnotným a dosud dobře dochovaným příkladem funkcionalistické meziválečné architektury. Stavba spojená se jménem významného architekta Evžena Rosenberga je zajímavá i svým typologickým zařazením spojujícím obytnou i obchodní funkci včetně veřejné průchozí pasáže. Za nadstandardní lze označit celkovou architektonickou úroveň budovy a zejména pojetí pasáže s důrazem na kvalitní materiály a detaily provedení.

Dům čp. 1920 byl na základě návrhu NPÚ ÚOP HMP prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 27. 3. 2014 (nabylo právní moci 18. 4. 2014) a zapsán do ÚSKP pod společným r. č. 44478/1-1816, které doposud patřilo pouze budově čp. 622 (obr. 2).

Pomník Stanislava Vydry, v budově Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy čp. 2027, Praha 2-Nové Město, Ke Karlovu 3

Pomník Stanislava Vydry je umístěn v prostoru hlavního schodiště ve druhém patře novoměstské budovy Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy čp. 2027. Svým původem je však spjat s areálem staroměstského Klementina. Historickými okolnostmi jeho vzniku a následného přemístění se podrobně zabýval Lubomír Sršeň, jehož zásluhou tak došlo ke „znovuoobjevení“ a určení tohoto významného památníku.¹ Uvedená studie byla také zásadním podkladem v řízení o prohlášení za kulturní památku.

Pomník je věnován osobnosti Stanislava Vydry (1741–1804), významného českého pedagoga, profesora matematiky, katolického kněze, člena jezuitského řádu, děkana filozofické fakulty a rektora univerzity, představitele první generace národního obrození. Širší veřejnosti je znám z Jiráskova románu *F. L. Věk*. Pomník byl původně odhalen v Klementinu v roce 1816 (nápis na soklu uvádí dataci 1814, busta dohotovena do r. 1816). Autorství není jednoznačně doloženo. Lubomír Sršeň považuje za pravděpodobného autora busty sochaře Josefa Malinského. Koncem sedmdesátých let 19. století byl pomník rozebrán a roku 1888 opět odhalen v prostorách matematického semináře, rovněž v Klementinu. Asi v roce 1910 došlo k přemístění do právě dokončované novostavby matematického a přírodovědeckého ústavu na Novém Městě. Zde byl pomník zakomponován do schodišťového zábradlí a zůstal na dlouhá léta poněkud stranou zájmu. Vytratilo se i povědomí o jeho stáří a původu. Pomník je tvořen mramorovým soklem a pískovcovou bustou. Na čelní straně soklu je vyryt zlatený nápis: *STANISLAVS / WYDRA / E / SOC. IESV / NATVS / REGINAE HRADECII / 13 NOV. 1741 / DEFVNCTVS / PRAGAE / 3 DEC. 1804 / MATHESIS / IN / VNIV. PRAG. ANN. 30 / PROFESSOR / DOCTVS PIVS CANDIDVS / PATRIAE ET PROFESSIONIS SVAE / PERAMANS / ET COLLEGIS ET DISCIPLIS SVIS / CARISSIMVS / POSVIT FACVLTA PHILOSOPHICA / ANN. 1814* (v překladu: Stanislav Vydra z Tovaryšstva Ježíšova, narozený v Hradci Králové 13. listopadu 1741, zemřelý v Praze 3. prosince 1804. Po třicet let profesor matematiky na pražské univerzitě. Učený, zbožný, poctivý, vlast i své povolání velmi milující a svým kolegům

Obr. 3. Praha 2-Nové Město, pomník Stanislava Vydry v budově MFF UK čp. 2027 (foto M. Kracík, 2013).

¹ Lubomír SRŠEŇ, Pražský pomník Stanislava Vydry, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 117, 2009/2, 113–126.

a žákům nejdražší. Zřídila filozofická fakulta v roce 1814). Pískovcová busta v mírně nadživotním měřítku je opatřena bílým nátěrem imitujícím bílý mramor. Sochařský portrét zobrazuje Stanislava Vydry jako starého, pravděpodobně již slepého muže, oděného do jezuitského řádového úboru. V roce 2001 byl pomník restaurován.

Pomník Stanislava Vydry je dokladem kvalitní sochařské produkce první poloviny 19. století. Zároveň se jedná o jeden z nejstarších pomníků klasické formy, kombinujících sokl s nápisem a bustu. Výjimečná ve své době byla také skutečnost, že se takovéto pocty dostalo osobě neurozeného původu. Pomník byl na základě podnětu Národního muzea prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 30. 6. 2014 (nabylo právní moci 1. 8. 2014) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 105436 (obr. 3).

Klubovna LTC Praha, Letenské sady, Praha 7-Holešovice

Historie LawnTennis Clubu (LTC) sahá až k letům 1903–1904. Tenisové dvorce, které v místě postupně vznikaly, navazovaly na komplexní sportovní a rekreační využití Letenské pláně. Na Letné byly v minulosti fotbalové stadiony Slavia, Sparta, dráhy pro cyklistiku a motorismus, další tenisové dvorce, konaly se zde všesokolské slety apod.

Klubovna LTC Praha byla postavena v roce 1926 podle návrhu architekta Bohumíra Kozáka. Původně šlo o provizorní jednopatrovou dřevostavbu, která v sobě ukrývala šatny se sprchami, jídelnu a klubovnu. V patře byl prostor vyhrazen společenskému sálu. Budova se západním průčelím obrací ke kurtům. Celkový dojem z budovy vytváří kontrast bílých rámců oken a dveří s hnědým horizontálním laťovým obkladem fasády. Na budově zaujme řada zachovaných architektonických detailů jako například trámový strop, geometricky členěné zábradlí schodiště nebo původní okna a dveře.

Objekt se zachoval z převážné části v původním stavu. V roce 1967 proběhla rekonstrukce obvodového pláště (výměna prkenného obložení podle původního, výměna tepelné izolace), oplocení dvorců, dálkové topení, nový nábytek. V roce 1974 byla východně od klubovny postavena nová krytá

Obr. 4. Praha 7-Holešovice, klubovna LTC Praha (foto J. Baláček, 2012).

tenisová hala podle plánů arch. Jiřího Lasovského na místě někdejšího centrálního kurtu, který fungoval v letech 1924–1940. K dalším úpravám došlo v roce 1988, kdy byly přilehlé dvorce zahloubeny pod původní úroveň, změněn doznala také přilehlá veranda s terasou. Údajně počátkem devadesátých let byl nábytek z roku 1967 nahrazen novým. Od roku 2012 byl objekt bez využití a bez patrné údržby, ale v současnosti je klubovna opět využívána a průběžně opravována, slouží jako restaurace a zázemí pro sportovní společenské akce.

Klubovna LTC Praha představuje hodnotný, vzácně dochovaný příklad sportovní stavby coby zvláštního fenoménu a ojedinělého typologického druhu. Na území Prahy představoval srovnatelnou památku zaniklý stadion Štvanice, z dochovaných památek pak především budova loděnice Českého Yacht Klubu v Podolí. Tenisová klubovna LTC Praha není jen památkou čistě architektonickou, její hodnota spočívá též v přímém vztahu k vývoji českého tenisu a společenskému dění. S tehdy největším tenisovým klubem u nás byla spojena jména významných osobností veřejného života i sportu (např. Jan a Olga Masarykovi, Karel Schwarzenberg, Alfred a František Ringhofferové, Jiří Stanislav Guth-Jarkovský). Na území hlavního města Prahy se jedná o jeden z mála dochovaných příkladů tohoto druhu staveb.

Na základě podnětu Národního technického muzea a návrhu NPÚ ÚOP HMP byla klubovna LTC Praha prohlášena za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 24. 1. 2014 (nabylo právní moci 21. 2. 2014) a zapsána do ÚSKP pod r. č. 105323 (obr. 4).

Areál školy ve Strašnicích čp. 200, Praha 10-Strašnice, V Olšínách 67 a 69, Mršítkova 36, Saratovská 1, Starostrašnická

Školní areál se nachází při ulici V Olšínách severně od původního historického jádra Strašnic, v těsném sousedství stanice metra Strašnická. Základ areálu tvoří secesní budova z let 1908–1909, doplněná na východě puristickou přístavbou z let 1927–1929. Soubor dále doplňují pozemky dvora a zahrady s oplocením a ohradními zdi. V parkově upravené zahradě je umístěn pomník legionářům. Secesní budova původní obecné školy je dílem architekta a stavitele Josefa Domka za spolupráce Antonína Belady. Do vzniku samostatné republiky byla škola označována jako „Jubilejní“, neboť vznikala u příležitosti 60. výročí nástupu císaře Františka Josefa I. na trůn. Fasády mají výraznou secesní výzdobu, zejména s vegetabilními a náročnějšími figurálními motivy. Dekorativně jsou pojety okenní šambrány, suprafenestry, parapetní výplně, římsy, hodinový ciferník, zábradlí balkonů, pálená střešní krytina s hřebenovými taškami, hřebenové kovové dekorace s bleskosvody aj. Především motivy figurální výzdoby vycházejí z funkční náplně budovy (např. zobrazení Jana Amose Komenského, pravděpodobně Karla IV. zakládajícího univerzitu, dětské postavy s knihami). Nad hlavním vstupem s kovovou prosklenou markýzou je nápis *NAŠIM DĚTEM*, níže v ozdobné kartuši pak *OBEC STARÉ STRAŠNICE*. Pamětní deska, osazená vpravo od vstupu, připomíná, že v květnu 1945 v budově sídlil štáb bojové jednotky, která řídila

Obr. 5. Praha 10-Strašnice, čp. 200, areál školy. Celkový pohled od jihu z ulice V Olšínách (foto J. Baláček, 2013).

la ozbrojené akce na území dnešní Prahy 10. Rovněž interiér si do značné míry dochoval původní dispozici i řadu hodnotných prvků. Připomeňme především štukovou výzdobu vestibulu a hlavního schodiště či dekorativní kovová zábradlí. Na západní stěně vestibulu je připevněna kamenná zakladatelská pamětní deska se jmény členů výboru a zastupitelstva i osob podílejících se na vlastní stavbě. Puristická přístavba východní budovy z dvacátých let 20. století vznikla podle

projektu Vladimíra Frýdy. Kvalitní architektura novostavby zde hmotově dotváří symetrii budov na půdorysu do tvaru U a dispozičně vhodně navazuje na secesní stavební etapu. Nedílnou součástí celkové kompozice areálu jsou také ohradní zdi a oplocení včetně pozemků školního dvora a upravené zahrady. Oplocení je pojeté rovněž v secesním duchu. Architektonizované ohradní zdi jsou rytmicky členěny přesahujícími pilíři a hrubě omítanými obdélnými poli, lemovanými hladkými pásy. Koruny zdi a pilířů jsou kryty pálenými taškami, odkazujícími svým pojetím na podobu střechy secesní budovy. Z let 1919–1921 pochází pomník legionářům, umístěný v severozápadní části zahrady. Na základě modelu od sochaře Františka Duchače-Vyskočila ho realizoval sochař J. Jílek, sokl zhotovil stavitel Sedláček. Na kamenném podstavci s nápisovými deskami, připomínajícími významná bojiště první světové války, je umístěna poloklečící mužská postava z umělého kamene. Na přední straně soklu je deska s kovovým reliéfem a s nápisem *1914–1918 / NEZAPOMENEME*. K severní ohradní zdi dvora přiléhá železobetonová přístavba lodžie z let 1929–1930, která však nebyla prohlášena za kulturní památku.

Škola ve Strašnicích představuje i přes dílčí novodobé zásahy architektonicky i urbanisticky hodnotný areál, který se pro své kvality i náplň stal přirozeným centrem života obce. Soubor byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 24. 4. 2014 (nabylo právní moci 21. 5. 2014) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 105384 (obr. 5).

Storchova vila čp. 630, Praha 16-Zbraslav, Bartoňova

Storchova vila se zahradou je situována na severozápadním okraji Zbraslavi při Bartoňově ulici na úpatí vrchu Havlína, v těsné blízkosti vstupu do areálu zbraslavského kláštera. Vila pro předního právníka JUDr. Františka Storcha (též Štorcha) vznikala v letech 1907–1908 podle projektu brněnského architekta Karla Huga Kepky, přičemž byly částečně využity konstrukce menší vilové stavby z let 1892–1893. Vila byla později nazývána podle nových vlastníků též jako „Suchánkova“. V celkovém pojetí stavby se odráží a mísí více stylů a inspiračních zdrojů včetně historismu, moderny či secese.

Stavba členitého půdorysu i hmot je ve své severnější (původem starší) části nižší, jižní část (původem mladší) má hřeben střechy ve vyšší úrovni. Střechy jsou převážně mansardové. Dominantním prvkem zahradního průčelí je schodišťová věž s jehlancovou střechou. Dekorativní výzdobu fasád představují

zejména plastické a malované geometrické motivy na okenních šambránách, parapetních výplních, přesahu říms či ve štítu vikýře. Dřevěný vikýřový štít nad levým rizalitem jihovýchodního průčelí je naopak ztvárněn tradičně jako lomenice s přílehlým úsekem zastřešení, pojatým jako podlomenice. Okno v patře tohoto rizalitu je zdůrazněno dvojicí dekorativně pojatých dřevěných sloupů. V jihozápadním zahradním průčelí je umístěno v kruhovém proskleném vý-

Obr. 6. Praha 16-Zbraslav, čp. 630, Storchova vila. Pohled od jihovýchodu z Bartoňovy ulice (foto J. Hájek, 2009).

klenku zobrazení Zbraslavské madony, lemované štukovým rostlinným ornamentem. Vila je patrová s navazujícím podkrovím. Vzhledem k rozdílné úrovni terénu se z pohledu od ulice suterén jeví jako přízemí. Interiéry vily byly řešeny velmi reprezentativně. Ústřední prostor představovala rozlehlá schodišťová hala, v horní části s motivem oratoře. Ve výzdobě haly i dalších prostor interiéru se uplatňovaly zejména štukové a dřevěné vyřezávané prvky, kovové mříže, ozdobné lufery aj. Stěny některých místností původně měly dekorativní tapety. V objektu bylo vytápění ústředním topením s topnými tělesy uzpůsobenými na míru jednotlivých prostor. Ve vstupní hale se nacházel falešný krb s tělesem ústředního topení, obložený glazovanými plasticky zdobenými obkladačkami. Budovu obklopuje rozsáhlá zahrada se souborem teras a s podzemními prostory, zajišťujícími provozní zázemí (kolny, skladovací prostory aj.) Celý areál je vymezen oplocením a ohradními zdmi. Dekorativní kovové oplocení s kamennou podezdívkou a s cihelnými pilíři je podél Bartoňovy ulice prolomeno třemi vstupy s mřížovými vraty.

Dlouhodobě zanedbávaná údržba vily vyústila v razantní zhoršení stavu v letech 2013–2014, kdy došlo k poničení a odstranění části střešní krytiny. Po prohlášení areálu za kulturní památku byly zahájeny základní zabezpečovací práce a připravuje se projekt pro rekonstrukci. Storchova vila je hodnotným dokladem reprezentativního rodinného bydlení univerzitního profesora a právníka z počátku 20. století. Stavba od významného brněnského architekta K. H. Kepky zároveň dokládá stylovou pestrost architektonických proudů své doby. Areál Storchovy vily byl prohlášen za kulturní památku rozhodnutím Ministerstva kultury ze dne 29. 7. 2014 (nabylo právní moci 20. 8. 2014) a zapsán do ÚSKP pod r. č. 105432 (obr. 6).

Jan Baláček, Matyáš Kracík

VÁCLAV MENCL, ZNALEC A PEDAGOG

Václav Mencl (neznámý fotograf, přelom 20. a 30. let 20. století; uloženo: Archiv Národního muzea, fond Menclův, kart. 13).

Před sto deseti roky se narodil Václav Mencl (* 16. 1. 1905, Plzeň – † 27. 7. 1978, Sušice), architekt a historik především středověké a lidové architektury. Vztah k památkám získal záhy v rodině – jeho otec byl ředitelem stavebního úřadu v Plzni. V roce 1928 absolvoval studium na Fakultě architektury a pozemního stavitelství na Českém vysokém učení technickém v Praze, kde mezi jeho učitele patřili Antonín Engel, Josef Cibulka nebo Zdeněk Wirth. Zároveň na teologické a filozofické fakultě Karlovy univerzity poslouchal ještě přednášky profesora Josefa Cibulky a Vojtěcha Birnbauma. Z Wirthova popudu byl ještě jako student 3. ročníku vyslán v roce 1925 na Slovensko, aby zaměřoval a fotografoval dřevěné kostelíky na východě země a na Podkarpatské Rusi. Měl být k ruce jednomu z posledních vídeňských žáků Maxe Dvořáka (1874–1921) Wladimiru Romanu Sasovi Zalozieckému (1896–1959), pozdějšímu profesoru dějin umění na univerzitách ve Lvově, ve Vídni a ve Štýrském Hradci. Vzápětí zdokumentoval dřevěné kostely také v Čechách a na Moravě a výsledky publikoval roku 1927 ve Štencově umělecké edici jako svou knižní prvotinu, věnovanou Zdeňku Wirthovi. Ke konstrukcím dřevěné lidové architektury se několikrát vrátil v článcích do Národopisného věstníku československého. O prázdninách roku 1927 doplnil svůj průzkum o dřevěné kostelní stavby na středním a západním Slovensku s profesory ČVUT Antonínem Ausobským (1885–1957) a Karlem Vávrou (1879–1952). Zajímal se i o slovenské lidové výšivky. Ještě během studií vstoupil do Klubu Za starou Prahu, kde v letech 1926–1929 a znovu 1940–1949 působil jako člen Domácí rady.

Slovenská středověká architektura, lidová venkovská stavení a zároveň i tehdy ještě panenská příroda Mencla natolik zaujaly, že se během své základní vojenské služby v Bratislavě rozhodl věnovat jejich ochraně. Roku 1930 se tedy stal zaměstnancem Štátného referátu pre ochranu pamiatok v Bratislavě pod vedením kunsthistorika Jana Hofmana (1883–1945). S historikem umění Václavem Wagnerem (1893–1962), který nastoupil na tomtéž úřadě o tři roky dříve, bývá označován za zakladatele památkové péče na Slovensku. Sám však skromně zásluhu o začátky ochrany slovenských památek připisoval architektu Dušanu Jurkovičovi (1868–1947) a Janu Hofmanovi.

Lásku ke Slovensku a úděl památkáře s Václavem Menclem sdílela jeho žena, architektka Dobroslava, rozená Vavroušková (* 2. 1. 1904 Přerov – † 19. 11. 1978 Plzeň), specialista především na architekturu středověkých hradů, s níž Mencl tvořil po celý život vyrovnaný vědecký tandem s přesně vymezenými sférami badatelského zájmu. Dobroslava se nikdy nezalekla zpracovávání hradních i jiných sídel v nepřístupném terénu nebo za nepříznivého počasí. Mimo jiné spolu v roce 1936 napsali zevrubnou monografii o Bratislavě, k níž se vrátili ještě roku 1961, dále několik významných článků do časopisu Umění, připravili společně výstavy Staré umění na Slovensku ve Vladislavském sále Pražského hradu v roce 1937 nebo Pražský hrad ve středověku v Královském letohrádku roku 1946. Ještě v letech 1967–1969 se věnovali stavebně historickému průzkumu hradu Točník.

Manželé Menclův (neznámý fotograf, patrně 40. léta 20. století; uloženo: Archiv Národního muzea, fond Menclův, kart. 13).

V roce 1931 započal tři roky trvající archeologický výzkum v Nitře ku příležitosti jedenáctistého výročí Pribinova knížectví, vedený dr. Jaroslavem Böhmem (1901–1962), k němuž byl též povolán Václav Mencl. Záhy se dostal do sporu o datování zjištěných základů románského kostela, které zklamalo očekávání místních. Profesoru archeologie Janu Eisnerovi (1885–1967), který kromě jiného zkoumal římské lokality – stanici ve Stupavě a pevnost v Iži u Komárna –, Mencl v roce 1935 pomáhal s odkrýváním tábora na Děvině. V roce 1937 dosáhl doktorátu technických věd, když obhájil svou disertaci *Středověká města na Slovensku*. Následujícího roku se habilitoval na základě rozsáhlé práce *Středověká architektura na Slovensku* a stal se docentem na bratislavské Univerzitě Komenského. Po vyhlášení Slovenského štátu v roce 1939 se Menclovi vrátili do Prahy a Václav začal pracovat na Ministerstvu školství a národní osvěty. Od roku 1945 zastával funkci přednosta památkového odboru, kde setrval do roku 1953, pak působil ve Státní památkové správě, od roku 1958 pak ve Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody, a to až do svého odchodu do penze. Po válce se účastnil jednání o první verzi památkového zákona a stál u zrodu městských památkových rezervací a skanzenů lidových staveb. Především jeho zásluhou byly v 50. letech v českých zemích obnoveny desítky měst a hradů. V téže době byl Mencl i odborným poradcem Československého státního filmu. Zároveň přednášel na FFUK dějiny umění, kde dokázal strhnout své žáky ke kolektivní badatelské a průzkumné činnosti a následnému publikování nejčastěji v časopise *Zprávy památkové péče*, jehož vydávání po válce Mencl obnovil a redigoval, a ve sborníku o Českém Krumlově z roku 1948. Tendenční, v dnešní době už těžko pochopitelná kritika jeho neobyčejně erudované knihy *Česká architektura doby lucemburské*, uveřejněná pod názvem *Reakční ideologie v dějepisě umění* v Kulturní politice roku 1948, způsobila jeho nucený odchod z fakulty.

Od roku 1949 se Mencl vracel do Bratislavy jako externí pedagog a v následujících letech umožňoval svým studentům jak z pražské, tak z bratislavské univerzity účastnit se společně soupisů památek v jádrech historických měst, např. Bardejova, Prešova, Banské Štiavnice, Kremnice, Levoče a dalších spišských obcí. Se zkušenými památkáři nebo se studenty cestoval za poznáním a dokumentováním slovenské lidové architektury. Jeho stěžejní dílo *Lidová architektura v Československu* vyšlo až za dva roky po jeho tragické smrti.

V roce 1946 byly na Akademii múzických umění založeny dvě nové fakulty, které se staly postupně Menclovým novým působištěm. V roce 1958 začal přednášet na filmové (později filmové a televizní) fakultě, od roku 1967 pak na divadelní fakultě, kterou vedl jevištní výtvarník František Tröster (1904–1968), zakladatel první katedry scénického výtvarnictví na světě. I Tröster v letech 1934–1938 vyučoval na Škole umeleckých remesiel v Bratislavě a začínal s režijní prací ve Slovenském národním divadle. Václav Mencl byl pro něho jako zkušený a charismatický pedagog, jehož přednášek se zúčastňovali i studenti dějin umění z FFUK, a zároveň jako vynikající kreslíř a fotograf ideálním spolupracovníkem.

Menclovo zpracování vývoje středověkých měšťanských domů, oken, portálů, kleneb, hlavic, omítek nebo profilů žeber patří dnes mezi zásadní a neodmyslitelnou základní literaturu nejen pro studenty uměleckých oborů, ale i pro pracovníky památkové péče a dalších oblastí. Studentům se na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století věnoval i ve speciálních bytových seminářích. Zprostředkovával jim poznání umění vždy ve filozofickém a historickém kontextu dané doby. Jeho oblibu u studentů dokládá mnoho zmínek v nejrůznějších časopisech v Čechách i na Slovensku.

I v pokročilém věku se Mencl neustále věnoval terénní práci, při níž jezdil na mopedu nebo se svou ženou na skútru. Osudová nezaviněná havárie v červenci 1978, kdy je vezl přítel do Sušice, se však odehrála v automobilu, který si Menclovi nikdy nechtěli pořídit.

In memoriam byl Václav Mencl v roce 2004 v Praze vyznamenán Cenou ministra kultury za památkovou péči a v roce 2015 v Červenom Kláštore společně se svou ženou Cenou Alžbety Güntherové Mayerové za celoživotní dílo a mimořádný přínos v oblasti ochrany památkového fondu Slovenské republiky.

Dobroslava a Václav Menclovi (neznámý fotograf, patrně 40. léta 20. století; uloženo: Archiv Národního muzea, fond Menclovi, kart. 13).

VÝBĚR Z LITERATURY O VÁCLAVU MENCLOVI

sine 1978 — sine: Za Václavom Menclom. Pamiatky a príroda 1978/5, III.

sine 2015 — sine: Pocta Václavu a Dobroslavě Menclovým. Památky západních Čech 5, 2015, 132.

BACHRATÝ 2007 — Bohumír BACHRATÝ: Vědomí souvislostí: Václav Mencl. Česká beseda 13, 2007/7–8, bez paginace.

BOŘUTOVÁ/ORIŠKO 2000 — Dana BOŘUTOVÁ / Štefan ORIŠKO (eds): Pocta Václavovi Menclovi. Zborník štúdií k otázkám interpretácie stredoeurópskeho umenia. Bratislava 2000.

Manželé Menclovi u Třemšínské boudy (foto I. Hoyer, 1967).

- CIULISOVÁ 2011 — Ingrid CIULISOVÁ: Tri pohľady na Václava Mencla. In: *Dejepis umenia na Slovensku*. Bratislava 2011, 169–184.
- ČERMÁKOVÁ 1987 — Marta ČERMÁKOVÁ (ed.): *Výběrová bibliografie z dějin české architektury a urbanismu*. 2 díly, Praha 1987.
- FINKEOVÁ 2014 — Jasmína FINKEOVÁ: František Tröster jako pedagog na pražské DAMU. *Strojopis bakalářské diplomové práce*, FFMU, Brno 2014.
- GULDAN 1999 on-line — Patrik GULDAN: Bibliografia diela Václava Mencla. In: *Pamiatkový úrad Slovenskej republiky* <<https://www.pamiatky.sk/sk/page/bibliografia-vaclava-mencla>>, (staženo 16. 9. 2015).
- HILMERA 1965 — Jiří HILMERA: Materiálie, zprávy a recenze. *Umění* 13, 1965/4, 432.
- HĽAVATÝ 2004 on-line — Jan HĽAVATÝ: Vzpomínky na studium u profesora arch. Františka Trösterera. In: *Symposium ke 100. výročí narození prof. arch. Františka Trösterera*, Praha, 29. listopadu 2004 <<http://host.divadlo.cz/frantisek.troster/symp/hlavaty.pdf>> (staženo 14. 7. 2015).
- HOBZEK 1979 — Josef HOBZEK: In memoriam Václava Mencla. *Památky a příroda* 4, 1979/2, 93.
- HOROVÁ 1995 — Anděla HOROVÁ (ed.): *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. 1. díl, A–M. Praha 1995, 503.
- HOYER 1989 — Ivan HOYER: Vzpomínka na manžele Menclovy (k desátému výročí jejich úmrtí). *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 26, 1989/1, 62–64.
- KRIŽANOVÁ 2000 — Eva KRIŽANOVÁ: Václav Mencl – život a dielo na Slovensku. *Pamiatky a múzeá* 2000/4, 42–45.
- MENCL 1976 — Václav MENCL: Jako sme začínali. *Pamiatky a múzeá* 1976, 2–6, vždy 39–42.
- MOUŽIŠOVÁ/OROSOVÁ/PLÁVKOVÁ 2000 on-line — Halina MOUŽIŠOVÁ / Martina OROSOVÁ / Viera PLÁVKOVÁ: Václav Mencl. In: *Pamiatkový úrad Slovenskej republiky* <www.pamiatky.sk/sk/page/vaclav-mencl> (staženo 20. 9. 2015).
- OROSOVÁ 2015 — Martina OROSOVÁ: Dobroslava Menclová, Václav Mencl. *Monument revue* 4, 2015/1, 74–76.
- SLAVÍČEK V TISKU — Lubomír SLAVÍČEK (ed.): Václav Mencl. In: *Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (cca 1800–2008)*. Praha v tisku.
- SOUKUPOVÁ 2004 — Helena SOUKUPOVÁ: Cena ministra kultury za památkovou péči v roce 2004 Václavu Menclovi. *Zprávy památkové péče* 64, 2004/5, 449–453.
- SOUKUPOVÁ 2008 — Helena SOUKUPOVÁ: Odkaz Václava Mencla, 16. 1. 1905 – 28. 7. 1978. *Zprávy památkové péče* 68, 2008/6, 485–489.
- SOUKUPOVÁ 2015 — Helena SOUKUPOVÁ: Stodesáté narozeniny Václava Mencla. *Průzkumy památek* 22, 2015/1, 1–6.
- ŠTORM 1989 — Vojtěch ŠTORM: Vzpomínka na ing. arch. Dobroslavu Menclovou. *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích* 26, 1989, 32–33.
- TOMEŠ 1992 — *sine*: heslo Václav Mencl. In: *Československý biografický slovník*. Josef Tomeš (ed.), Praha 1992, 453.

VÝBĚR Z BIBLIOGRAFIE VÁCLAVA MENCLA

- Die Holzkirche vom konstruktiven Gesichtspunkt. In: *Die gotische und barocke Holzkirchen in den Karpathenländern*. Wladimir Roman Zaloziński (ed.), Wien 1926, 109–116.
- Dřevěné kostelní stavby v zemích českých. Praha 1927.
- Středověká architektura na Nitrianskom hrade. In: *Nitra. Dejiny a umenie Nitrianského zámku*. Na pamiatku kniežata Pribinu. Ján Hofman (ed.), Trnava, 1933.
- Přehled vývoje středověké architektury na Slovensku. Bratislava 7, 1933/4–5, 398–415.
- Rekonstrukce klášterního kostela blahoslavené Anežky v Praze a její význam pro dějiny české rané gotiky. *Památky archeologické* 39, 1933/1–4, 46–54.
- Universitní budovy v Trnavě. Bratislava 9, 1935/3, 255–268.
- Vznik a vývoj gotické kroužené klenby. *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1934*, 1935, 93–110.
- Premonštrátský klášter Bzovík s kostolom sv. Štefana. In: *Sborník Matice slovenskej. História* 13, 1935/40, 402–416.
- Bratislava. Stavební obraz města a hradu (s Dobroslavou Menclovou). Praha 1936.
- Středověká architektúra na Slovensku. Praha–Prešov 1937.
- Středověká města na Slovensku. Bratislava 1938.
- O účasti Slovenska na vzniku pozdně gotické architektury (s Dobroslavou Menclovou). *Umění* 11, 1938/7–8, 363–384.
- Románská architektura v zemích českých. *Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za roky 1937 a 1938*, 1939, 19–41.
- Architektura moderní a lidová. *Dílo* 31, 1940–1941, 201–208.
- Biskup Jan IV. z Dražic v dějinách české architektury. *Umění* 13, 1940–1941/3–4, 101–122.
- K Birbaumovu zákonu transgrese. *Volné směry* 37, 1941–1942, 195–206.
- Český hrad v době Václavově (s Dobroslavou Menclovou). *Umění* 14, 1942/2–3, 89–103, 1942/4–5, 143–160.
- Gotická tvář české vesnice. *Umění* 16, 1944/3–4, 129–148.

- Trojí sloh Petra Parléře, *Umění* 17, 1945–1949, 249–278.
- Pražský hrad ve středověku (s Dobroslavou Menclovou). Praha 1946.
- Česká architektura doby lucemburské. Praha 1948.
- Český Krumlov, jeho život a umělecký růst (ed.), Praha 1948.
- Praha románská (s Václavem Chaloupeckým a Janem Květem). Praha 1948.
- Výtvarný vývoj českých měst. *Zprávy památkové péče* 8, 1948/2, 25–42.
- Vzpomínka na Prahu (s Emanueleem Pochem). 1. vydání, Praha 1949.
- Lidová architektura. *Zprávy památkové péče* 9, 1949/1–2, 1–43.
- Románská a gotická hlavice jako prostředek k datování české architektury. *Zprávy památkové péče* 10, 1950/1, 1–32.
- Tvary klenebních žeborů v české gotické architektuře. *Zprávy památkové péče* 11–12, 1951–1952/2, 9–10, 268–281.
- Městské rezervace. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 59, 1951/3, 129–138.
- Měšťanský dům českého středověku. *Zprávy památkové péče* 13, 1953/6, 161–192.
- Vzpomínky na Prahu (s Emanueleem Pochem). 2. vydání, Praha 1954.
- Červený kláštor. Bratislava 1955.
- Románska architektúra na Slovensku vo svetle nových vykopávkov. *Pamiatky a múzeá* 5 : K sedemdesiatke univ. prof. dr. J. Cibulku, 1956/2, 74–81.
- Sto rokov starostlivosti o stavebné pamiatky na Slovensku. *Pamiatky a múzeá* 5, 1956/4, 163–173.
- Pravěké tradice v stavební tvorbě našeho lidu. *Zprávy památkové péče* 16, 1956/2, 82–89.
- Původ obytného domu domažlických Chodů. *Zprávy památkové péče* 17, 1957/1, 25–31.
- Tisíc a sto let české stavební tvorby. Praha 1957 (též v němčině, polštině a francouzštině).
- Počátky středověké architektury v jihozápadních Čechách. *Zprávy památkové péče* 18, 1958/5–6, 133–146.
- Dva příspěvky k vývojovým počátkům měšťanského domu (Z památkové praxe v Praze a v Pražském kraji). *Zprávy památkové péče* 19, 1959/1–2, 24–29.
- Hrad pražského biskupa v Horšovském Týně. In: *Minulostí Plzně a Plzeňska*. Zdeněk Wirth a Miloslav Bělohávek (eds), Plzeň 1959, sv. 2, 5–12.
- Architektura předrománských Čech. *Umění* 7, 1959/4, 331–353.
- Patnáct let péče o naše historická města (s Jiřím Kostkou a Jaroslavem Wagnerem). *Zprávy památkové péče* 20, 1960/2, 58–66.
- Ochrana památek a lidové architektury a její současné úkoly. *Zprávy památkové péče* 20, 1960/2, 89–91.
- Vývoj okna v architektuře českého středověku. *Zprávy památkové péče* 20, 1960/5–6, 181–232.
- Vývoj středověkého portálu v českých zemích. *Zprávy památkové péče* 20, 1960/1, 8–26.
- Stavební vývin Bratislavy (s Dobroslavou Menclovou). In: *Bratislava. Stavební vývin a pamiatky mesta*. Oľga Fabiánová (ed.), Bratislava 1961, 37–132.
- Plzeň. Sedm kapitol z její výtvarné minulosti. Plzeň 1962.
- Středověká architektura na střední Vltavě. *Umění* 10, 1962/3, 217–247.
- Hrad Špilberk a jeho stavební typ. *Památková péče* 24, 1964/4, 102–114, 160.
- Vztahy východního Slovenska ku gotike sliezsko-poľskej vetvy. In: *Zo starších výtvarných dejín Slovenska*. Marian Városov / Jaroslav Bureš / Vladimír Wagner (eds), Bratislava 1965, 25–51.
- Panské tribuny v naší románské architektuře. *Umění* 13, 1965/1, 29–62.
- Gotická architektúra Košíc. *Vlastivedný časopis* 15, 1966/1, 3–25.
- Kláštor Sv. Beňadika nad Hronom. *Vlastivedný časopis* 15, 1966/4, 147–160.
- Šariš v dejinách gotickej architektury. *Vlastivedný časopis* 16, 1967/1, 7–22.
- Gotická stavebná kultúra Spiša. *Vlastivedný časopis* 17, 1968/1, 3–14.
- Dóm Sv. Martina v Bratislave. *Vlastivedný časopis* 17, 1968/4, 148–160.
- Mapa kulturních památek ČSSR (s Josefem Hobzskem, Evou Šamánkovou a Václavem Paterou). Praha 1968.
- Gotická architektúra horného a stredného Považia. *Vlastivedný časopis* 18, 1969/3, 97–112.
- Praha. Praha 1969.
- Výtvarný vývoj středověkých omítek. Praha 1969.
- Podunajská reforma gotické katedrály. *Umění* 17, 1969/4, 301–334.
- Města, hrady, zámky. Praha 1970.
- Vývoj studia středověkého měšťanského domu. In: *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok* 7. Bratislava 1971, 5–28.
- Poklasická gotika jižní Francie a Švábska a její vztah ke gotice české. *Umění* 19, 1971/3, 217–254.
- Smysl české barokní architektury. *Umění* 21, 1973/3, 206–225.
- České středověké klenby. Praha 1974.
- O původu byzantské architektury. *Umění* 23, 1975/5, 418–437.
- Ako sme začínali.... *Pamiatky a príroda* 1976/2–6, vždy 39–42.

Der Parlerstil Gmündener Meister. Umění 25, 1977/6, 477–489.

Předrománská a románská architektura v západních Čechách (s Klárou Benešovou a Helenou Soukupovou). Plzeň 1978.

Architektura. In: Pozdně gotické umění v Čechách. Jaromír Homolka / Josef Krása / Jaroslav Pešina / Josef Petráň (eds), Praha 1978, 73–166.

Lidová architektura v Československu. Praha 1980.

Další Menclovy příspěvky lze nalézt v časopisech Národopisný věstník československý, Stavba měst a venkovských obcí, Slovenský staviteľ, Památky archeologické, Zborník Katolíckeho Slovenska, Pamiatky a múzeá, Vlastivedný časopis, Za starou Prahu, Časopis Společnosti přátel starožitností českých, Zprávy památkové péče aj. Je autorem hesel ve slovnících Technický slovník a Ottův slovník naučný nové doby.

Helena Čížinská

Moje vzpomínka na Václava Mencla

Václav Mencl. Kresba tužkou
Dobroslavy Menclové ze 17. června
1932 (převzato z BOŘUTOVÁ/ORIŠKO
2000).

Pana docenta Mencla jsem poznal v době studií na Karlově univerzitě. Vyhledal jsem ho jednou kvůli seminární práci o románské architektuře ve Francii. Dělení podle geografických oblastí na školy jsem moc nerozuměl a připadalo mi umělé. Mencl dokázal hovořit o této otázce velmi poutavě a zasvěceně, samozřejmě z autopsie, což pro naši generaci žijící v době čtyřicetiletého pokusu vybudovat socialismus bylo zcela nemožné, právě tak jako představa, že bychom se do Francie dostali tak jako studenti semináře prof. Cibulky v meziválečném období. Umění svázané se zemí, vyrůstající z jejích daností a akcentující krajinu bylo ostatně téma, které Mencl preferoval jako jeden z hlavních nástrojů historika architektury. „Kulturní orografii“ (kulturní danosti území), svázanou zejména s mediivistickými studii, spojoval Mencl i s bádáním o dějinách novověku, o renesančním a barokním období, které ze středověku vyrůstaly. Nutnost úzké specializace je ovšem pro dnešní bádání nesporná – jenom sledování odborné literatury a účast na odborných setkáních je natolik časově náročné, že vylučuje představu univerzálního vědce. Paradoxně to bylo možné pouze v izolované autokracii, kdy do knihoven nechodila odborná literatura a nebylo dovoleno vycestovat do jiných zemí než tzv. socialistických. Mencla ale tento „dispens“ postihl až ve vyšším věku, a tak z něj paradoxně mohl udělat určitou výhodu. Tak jako je problematické spojení časově odlehklých témat, tak existují v oboru i jiné předěly, např. mezi tvaroslovím (morfologií, vocabulariem) a dispoziční typologií (syntaxí) architektury. Mencl se středověké morfologii velmi úspěšně věnoval; méně se ale ví, že jako badatel usiloval i o výzkum architektury z hlediska její struktury, účelného fungování a studia jejích vnitřků (což vystihuje francouzské „dedans“). Bohužel ale jeho připravovaná studie Dispozice renesančních a barokních zámků zůstala nevydána. Když mi Mencl svěřoval její rukopis, nezminil se ani slovem, že bych jej měl editovat a vydat. Na začátku sedmdesátých let k tomu nebyla ani situace – zhruba padesátistránkový text a návrh stejného množství ilustrací se vymykal svým rozsahem časopisu Památková péče, který jediný přicházel do úvahy. Samotný rukopis je ale Menclm již zredigovaný (s typickými vsuvkami, které nebylo těžké vytvořit, protože Mencl psal tužkou, a mohl tedy gumovat) a zbývalo by jen dohledat půdorysy, jejichž seznam Mencl také pořídil. Několik výkresů mu snad upravil Jaroslav Houžvíc, aby byly v tisku pro čtenáře dostatečně výrazné. Ani potom, co jsem v roce 1976 vydal svůj článek – pokus o metodiku výzkumu zámeckých dispozic,¹ neusoudil Mencl, že by měl být vydán také jeho rukopis. V narážce na deset okruhů analýzy, které jsem v článku navrhl, mi tehdy jen dobrosrdečně řekl, že mladí lidé vynikají ve vytyčování kritérií, kterými se však potom ve svém životě neřídí. Mohl mít zkušenosti s mladými filmaři, které na FAMU učil, ale v mém případě to znamenalo rozhodnutí, že se spíše než formálním rozborům budu věnovat právě analýze vnitřků budov.

Na zhodnocení Menclovy práce ještě stále čekáme; např. jeho zásadní monografie Prahy „navazuje“ poněkud na práce Volavkovy, ale rozhodně se neinspiruje přístupy Pocheho nebo Hlavsy (neberme to, prosím, jako kritiku obou právě jmenovaných).

Zakončil bych s trochou nostalgie – při jednom rozhovoru mi Mencl jako „starší kolega“ poradil, jak přistupovat v podstatě k úřednickému zaměstnání státního památkáře: když pojedu na jednání třeba do Mostu, neměl bych se přitom zapomenout zastavit u sv. Mikuláše v Lounech, i když o tom v cestovní zprávě pomlčím.

Ivan P. Muchka

1 Ivan P. MUCHKA: Dispozice renesančního a barokního zámku. Památky a příroda 36, 1976/2, 137–142.

ZA MILOŠEM PISTORIEM

Kolem minulých vánočních svátků a během ledna 2015 se začali přátelé kunsthistorika PhDr. Miloše Pistoria o něho strachovat. Nepřicházel na přednášky, setkání, neodpovídal na poštu. Telefon již několik let neměl, mobil nedokázal ovládat. Nebylo možné se ani na něho dozvonit v domě Na Poříčí 8, kde bydlel. Již před lety takto záhadně zmizel, později se ale ozval z nemocnice. Nakonec byt musel být otevřen Policií ČR, která úředně stanovila jako den jeho odchodu ze života čtvrtek 8. ledna 2015. Pohřeb se konal až v pátek 6. února v 10 hodin v Malé obřadní síni Krematoria Strašnice. Zařídili ho nejbližší příbuzní, neteře Erika Pistorius Stamper a Zoja Oubramová se synovcem Vladimírem Pistoriem. Vedle církevního rozloučení – byl členem Českobratrské církve evangelické – zavzpomínala na jeho nevěšdní osobnost PhDr. Kateřina Bečková.

Miloš Pistorius se narodil v Praze 30. října 1932. Pocházel z intelektuálního prostředí, jeho dědeček byl Smetanův žák, klavírista, hudební pedagog a skladatel Josef Jiránek (* 24. 3. 1855 – † 9. 1. 1940). Otec Theodor Pistorius (* 24. 3. 1894 – † 9. 7. 1969) byl národohospodářem a publicistou, matka Blažena Jiráňková Pistoriová (* 17. 11. 1896 – † 21. 9. 1982) je autorkou knihy *Josef Jiránek, umělecký a lidský portrét ve vzpomínkách, korespondenci a současné kritice*.¹ Měl dva starší bratry, literárního historika, kritika, překladatele a editora Jiřího (* 19. 3. 1922 – † 15. 3. 2014) a divadelního režiséra, ředitele i dramaturga Luboše (* 11. 12. 1924 – † 9. 2. 1997). Dcera bratra Jiřího, Erika, žije v USA a přednáší na vysoké škole, z manželství s dr. Johnem Stamper má dceru Alessandru. Děti bratra Luboše žijí v Čechách, herečka a překladatelka Zoja Oubramová a Vladimír Pistorius, který má společně se svou manželkou Márií Olšanskou knihkupecko-nakladatelský podnik. Příbuzenský okruh je širší, patřili k němu např. malíř Miloš Jiránek, herečka Nina Jiráňková a také malíři Vilém i Jan Pistoriovi.

Vystudoval gymnázium v Praze-Dejvicích v Bílé ulici, kde v roce 1951 maturoval. Ještě před ukončením školy, v roce 1951, absolvoval školení pro průvodce Prahou a prováděl nejdříve hornické učně v rámci tzv. Lánské akce.² Nastoupil 15. 11. 1951 do Cestovní informační služby CIS-Praha. Tato byla 31. 12. 1952 zrušena a přeměněna od 1. 1. 1953 na zvláštní středisko n. p. Čedok.

Od 1. 8. 1953 došlo k přeřazení k nově vzniklému Městskému domu osvěty jako Středisko vlastivědné práce. Dne 1. 3. 1958 se Středisko stalo součástí Pražské informační služby. Přes všechny reorganizace prakticky pracoval na jednom místě cca 14 let, s meziobdobím krátké vojenské služby (1. 11. 1952 – 28. 2. 1953), kdy mu byla zjištěna srdeční vada po kloubovém revmatismu. Při zaměstnání od roku 1959 externě studoval dějiny umění na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, kde 30. 6. 1966 promoval.³ Přátelská skupina průvodců kolem Vlastivědného střediska Pražské informační

Rodina Pistoriova (zleva Luboš, rodiče Theodor a Blažena, Jirka a nejmladší Miloš) před vilou v Senohrabech (neznámý fotograf, 1941; uloženo: archiv Vladimíra Pistoria).

služby, které osvěceně vedli básník dr. Zbyněk Hejda a výtvarník dr. Jindřich Vávra, se do konce Pistoriova života pravidelně scházela, naposled v restauraci *U staré paní* v Michalské ulici, a stala se jeho rodinnou oázou.

1 Vydáno v Praze v SNKLHU 1957.

2 Jednalo se o plán celostátního organizovaného náboru pracovních sil, především mládeže pro učební obory těžkého průmyslu. Akce byla vyhlášena v červenci roku 1949 prezidentem Klementem Gottwaldem na setkání s hornickými uční na zámku v Lánech.

3 Na základě diplomové práce Česká kubistická architektura. FF UK Praha, dějiny umění, Praha 1966.

Miloš Pistorius (neznámý fotograf, 50. léta 20. století; uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP HMP).

Od 1. 11. 1965 přešel do Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody jako samostatný odborný pracovník, nejdříve do oddělení dokumentace a propagace, asi za dva roky do oddělení historiků umění. V roce 1971 vypracoval s dr. Janou Hornekovou ideovou koncepci mezinárodního sympozia za spolupráce UNESCO o ochraně památek architektury 19. a 20. sto-

Kolektiv pracovníků Pražské informační služby (zleva Miloš Pistorius, Věra Řasová, Helga Turková, Saša Miksánková, Anna Vávrová a Jiří Horák) v inspekčním pokoji na zámku Blatná (neznámý fotograf, začátek 70. let 20. století; uloženo: archiv Helgy Turkové).

letí Praha 1860–1960 a podílel se na libretu, scénáři a organizaci výstavy v Obecním domě v Praze. Pečlivě vyřizoval agendu při záchranách památek, např. svedl na lešení vítěznou bitvu o kovové detaily na fasádě secesního domu arch. Osvalda Polívky čp. 1011, bývalé pojišťovny Praha, které měly být jako zbytečné sejmuty. Po uplynutí tradičních 14 let zamířil od 1. 5. 1979 do třetího zaměstnání, do Muzea hlavního města Prahy, kde autorsky realizoval šest úspěšných výstav. O své tehdejší spolupráci s ním napsala půvabný medailonek dr. Kateřina Bečková, předsedkyně Klubu Za starou Prahu.⁴ Nakonec svoji pracovní éru skončil v letech 1993–2003 ve Státním ústavu památkové péče, nyní Národní památkový ústav, generální ředitelství, odkud odešel do důchodu. V odborné činnosti ale neustal, od roku 2004 externě přednášel na katedře historie a dějin architektury Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.

Z jeho publikační činnosti je nutno litovat, že nedošlo k vydání jeho průkopnické diplomové práce z roku 1966, věnované kubistické architektuře. Jednal již s nakladatelstvím Odeon, s tehdejším redaktorem Rostislavem Šváchou, ale knihu *Kubistická Praha* nikdy nestačil napsat. V roce

Miloš Pistorius v terénu (neznámý fotograf, 1983; uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP HMP).

1971 odevzdal závěrečnou práci postgraduálního studia oboru dějiny architektury na katedře teorie a vývoje architektury stavební fakulty ČVUT v Praze s názvem *Smysl a problémy ochrany novodobé architektury. K problematice památkové péče o architekturu 2. poloviny 19. a 20. století*.

Jako rigorózní práci v oboru dějiny umění na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy dokončil v roce 1980 dílo *Památková ochrana architektury devatenáctého a dvacátého století*.⁵ K její obecné problematice, teorii a praxi. Ostatní studie a články pečlivě sepsala dr. Polana Bregantová v osobní bibliografii dr. Miloše Pistoria.⁶

4 Kateřina BEČKOVÁ: Bludný Holanďan české kunsthistorie. Vzpomínka na Miloše Pistoria. In: Za starou Prahu. Věstník Klubu Za starou Prahu 45 (16), 2015/1, 22–23.

5 Plným názvem *Památková ochrana architektury devatenáctého a dvacátého století. K její obecné problematice, teorii i praxi*. Rigorózní práce FFUK, Praha 1980.

6 Lubomír SLAVÍČEK (ed.): Slovník historiků umění, výtvarných kritiků, teoretiků a publicistů v českých zemích a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů (asi 1800–2008). Praha v tisku.

Seznam Pistoriových aktivit v různých komisích a radách by byl dlouhý. Také členství v některých společnostech – např. Bedřicha Smetany, Antonína Dvořáka, Společnosti přátel starožitností a Klubu Za starou Prahu.

V osobním životě zůstal svobodný, obklopovalo ho však hodně přátel, kteří oceňovali jeho encyklopedické znalosti. Rád cestoval, natáčel i amatérské filmy. Byl duchaplný společník a vtipný vypravěč. V jeho podání oživali Bedřich Smetana i Eliška Krásnohorská. A četné příběhy z provádění, např. jeho dočasné zatčení v padesátých letech dvacátého století při vlastivědné vycházce po stopách České expedice Václava Matěje Krameria v Bartolomějské ulici.

K životu nepotřeboval mnoho, ale musel kupovat knihy. Často je měl v několika výtiscích, protože si nezapamatoval, že je již vlastní, nebo je nedokázal najít. Opožďoval se při čtení denního tisku, ale optimisticky věřil, že jednou dokáže hromady novin přehlédnout a zpracovat. Praktický život se mu vymykal z rukou, ale v dobách nejtěžších, při stěhování zcela přeplněného bytu do nových prostor v zadním traktu domu, mu pomáhali četní kolegové a přátelé. Vyklízení mělo pro některé vypůjčené předměty i neblahé důsledky. Také vystěhování prodané poloviny rodinné vily v Senohrabech čp. 100, za mrazů v lednu 2012, prověřilo zdraví pomocníků, z nichž část rodiny přiletěla z Ameriky, část dojela z Příbrami. V obou případech obětavě řídil tyto práce Mgr. Milan Jančo.

Postupně neúprosný diktát času na něho pozbýval vlivu, opoždřoval se stále víc, na přednáškách, na schůzkách se objevoval při odchodu ostatních, nebo i po něm. Těžce se rozhodoval, řešení problémů poodkládal. Jeho život se soustřeďoval do nočních hodin. Snažil se žít kulturně, chodil na výstavy i koncerty, ale jeho zjev v černém kabátě se stával bizarnější, chůze klopýtavější. Nicméně stále zkoumal na ulicích fasády domů. Stával se bezelstným dítětem, které lehce bývalo obětí podvodníků.

V Klubu Za starou Prahu je umístěn symbolický dar jeho dědiců, litinový věšák, který slouží v přízemí Juditiny věže účastníkům kulturních akcí, které on sám rád navštěvoval. Vzpomeňme si na něho při prohlídce Bubenečského hřbitova, kde je pohřben v rodinné hrobce.⁷ Všim, čím byl v životě – průvodcem, metodikem, knihovníkem, památkářem, muzejníkem i pedagogem – tím byl rád. A své mimořádné schopnosti zcela věnoval milované Praze, historické i současné!

Momentka ze zájezdu (neznámý fotograf, 80. léta 20. století; uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP HMP).

Oslava pracovníků (zleva Miloš Pistorius, Alena Neumannová a Karel Švec) v ředitelně Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody (neznámý fotograf, 70. léta 20. století; uloženo: dokumentační fondy NPÚ ÚOP HMP).

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE MILOŠE PISTORIA

- Pražské knihovny a studovny. In: Praha matka měst I. Jiřina Hořejší (ed.), Praha 1954, 106–113.
 Pražské galerie; Pražské výstavní síně. In: Praha matka měst. II. Jiřina Hořejší (ed.), Praha 1955, 272–295.
 Dva příspěvky k pražské smetanovské topografii. In: Pražský sborník vlastivědný 1. Praha 1962, 70–74.
 Kubistická architektura v Praze. Staletá Praha 4, 1969, 139–153.
 Praha 1860–1960 (s Janou Hornekovou). In: Architektura, výtvarné památky a jejich ochrana. Katalog výstavy, Praha 1971.
 Symposium o ochraně památek 19.–20. století. Československý architekt 17, 1971/22–23, 1.
 K problému památkové ochrany Müllerovy vily v Praze od Adolfa Loose. In: Ochrana památek moderní architektury. Sborník referátů přednesených na celostátní vědecké konferenci v Brně, březen 1970. Jiří Grabmüller (ed.), Brno 1972, 53–57.
 Smysl a problémy ochrany novodobé architektury a výtvarných památek. Staletá Praha 7, 1975, 165–182.

⁷ Hřbitov Bubeneč, oddělení 2-16, číslo hrobu 12.

- Výstava „Praha 1860–1960“. Staletá Praha 7, 1975, 218–220.
 Pražské památky a životní prostředí. Architektura ČSR 35, 1976, 70–74.
 Praha. Rytiny. Praha 1981.
 Praha v díle V. Jansy. Katalog výstavy, Praha 1981.
 Sto let od narození Pavla Janáka. In: Zprávy Klubu Za starou Prahu. Praha 1982, 9–12.
 Ke vzájemnému vztahu ochrany památek techniky a památek architektury a výtvarného projevu. Staletá Praha 13, 1983, 5–11, 247.
 Praha v obrazech Jana Minaříka. Katalog výstavy, Praha 1984.
 Pavel Janák jako osobnost architektonické tvorby. In: Pavel Janák. Vybrané stati autorovy a příspěvky ze semináře ke stému výročí architektova narození. (= Acta Uměleckoprůmyslového muzea 19, řada C, č. 4), Olga Herbenová / Jiří Šetlík (eds), Praha 1985, 94–96.
 Ikonografie Prahy v obrazech Jana Minaříka. Památky a příroda 10, 1985, 332–338.
 Putování pražskou krajinou. Akvarely J. Milfajta z let 1924–1977. Katalog výstavy, Praha 1988.
 Praha v grafice pěti století. Z přírůstků sbírek Muzea hlavního města Prahy. Katalog výstavy, Praha 1989.
 Pražské rytiny Filipa a Františka Hegerů. Katalog výstavy, Praha 1989.
 Prague: naissance et développement du cubisme architectural. In: Le Cubisme à Prague. Katalog výstavy, Dordogne 1991, 43–48.
 Holanova Praha. Katalog výstavy Muzea hlavního města Prahy k 100. výročí umělcova narození. Praha 1993.
 Z dějin proluky Myslbek. Příkopy a Ovocný trh: dva prostory a jejich vývoj. Architekt 39, 1993/6–7, 6, 16.
 Bau-Kunst. Kubistische Architektur in und um Prag (s kolektivem autorů). Gabrielle Kolber / Christoph Hölz / Alena Gomoll (eds), München 1994.
 Historie a přítomnost. Z praxe památkové péče. In: Stavební umění. Kubistická architektura v Praze a jejím okolí. Gabrielle Kolber / Christoph Hölz (eds), Mnichov 1994, 48–55.
 Dějiny Prahy v datech (s kolektivem autorů). Praha 1999.

Pistoriovy příspěvky lze nalézt ve sbornících a časopisech Architekt, Architektura ČSR, Fórum architektury a stavitelství, Pražský sborník historický, Res Musei Pragensis, Sborník Společnosti přátel starožitností, Zprávy Klubu Za starou Prahu a Zprávy Společnosti přátel starožitností.

Helga Turková

Skupina přátel, průvodců Vlastivědného střediska Pražské informační služby, restaurace *U staré paní*, na oslavě 85. narozenin Jiřiny Klenkové.

Sedící zleva † Saša Miksánková, Jiřina Klenková, † Helena Kasperová. Stojící zleva Helga Turková, Helena Zelinková, Anna Majorová, Zina Širůčková, v pozadí za ní Stanislav Macháček, † Zbyněk Hejda, Anna Vávrová, Alena Štindlová, † Miloš Pistorius, Eva Rohlová (neznámý fotograf, 4. 5. 2009; uloženo: archiv Helgy Turkové).

